

Sanda STANAČEV BAJZEK

IVAN VEČENAJ

U KONTEKSTU MODERNOG SLIKARSTVA

Sagledati slikarstvo Ivana Večenaja u kontekstu suvremene likovne umjetnosti znači prodrijeti u jezgru naivnog odnosa uopće, u još dovoljno neistražene prostore naše likovne svijesti, u njihove podudarnosti i razlike, u ono što ga čini više naivnim ili više jedinstvenim, drugačijim. Razina prepoznavanja samostalnosti i autentičnosti hrvatskog naivnog likovnog izričaja nikada nije bila upitna. Potrebu da se njen fenomen stavi uz bok suvremenih likovnih kretanja mogućnost je sagledavanja a ne kompariranja prostornih i vremenskih obilježja likovne umjetnosti uz poznavanje i poštivanje svih različitosti koje su se pojavile u kontekstu hrvatske, ali i svjetske likovne umjetnosti te mogućnost da se te različitosti pravedno valoriziraju. Prodor hrvatske naive u svjetsku javnost dogodio se s ruba modernih umjetničkih kretanja. Svojom geografskom i kulturnom izoliranošću bila je odvojena od glavnih umjetničkih žila kucavica, obraćena vlastitoj kreativnosti i u počecima određena socijalnom komponentom (jer je izašla iz programa "Zemlje"). Nastala u podravskom bazenu, točnije u Hlebinama temelji se na prepoznatljivom stilu, točnije specifičnoj umjetničkoj kulturi ovog ambijenta dobivši svoj sinonim u nazivu "hlebinska škola". Jedna od temeljnih njenih oznaka bio je razvoj, koji uočavamo i kod Ivana Večenaja, bez genetičke veze sa suvremenom umjetnošću kako je to uočio Grgo Gamulin. To, naravno, ne znači da se zbog toga ne uklapa u povijesno - umjetnički kontekst i u kontekst moderne likovne umjetnosti. U vrijeme svoje najveće ekspanzije i popularnosti podvrgavana je jednakim kvalifikacijskim vrednovanjima što je podrazumijevalo društvenu i kritičku angažiranost. Naiva kao likovni izričaj smatrana je, a i danas to mnogi čine, idiličnom umjetnošću, okrenutu prošlosti, vremenu djetinjstva, kontru avangardnim progresima, ready - madeu, happeningu, svemu onome što je konstruiralo suvremenu umjetničku scenu s kojom se naiva paralelno razvijala u drugoj polovici 20. stoljeća. Jedna drugoj nikada nisu bile naličje. I u naivnoj umjetnosti očitovale su se promjene osjetilnosti koje su tada baštinili suvremeni umjetnici. I ona je bila socijalno angažirana i u njoj su se ogledavale vječne, univerzalne teme, arhetipski obrasci i što je izrazito važno nastojanja da se čistim likovnim sredstvima – bojom i formom govori "jezikom umjetnosti". Izoliranost i specifičnost podravske naive (ali i naivne umjetnosti uopće) koju je karakterizirala stilska jedinstvenost ali različitost u komparaciji sa drugim izričajima suvremene umjetnosti

u duhovno - strukturalnom je faktoru, a ne u formalno - izražajnom, tumačiti će nam Gamulin. Naivnost određuje duhovna struktura umjetnika. Ni tehničko usavršavanje nije ga učinilo manje naivnim no, to što je ostao i dalje “naivan” nije ga učinilo manje umjetnikom. Razlike naivnog od ostalih suvremenih likovnih izraza – avangardnih, neoavangardnih, lokalnih modernističkih mainstreama jest u odabiru drugačijih idejnih predložaka i uzora od kojih, shodno tome proizlaze i razlike u primjeni umjetničkog jezika i ponašanja. No, razlike su to u tipologijama, a ne u vrijednostima umjetničkog ponašanja. Naravno da nisu svi koji se bave naivom umjetnici. I naiva ima svoj kič koji se očituje u motivaciji djela, u nepostojanju autokontrole kritičke svijesti te nepostojanja stilskog razvoja, tj. vlastitog likovnog napredovanja. Razvojna dinamika uvijek je bila zajamčena utemeljiteljima, tj. nositeljima likovnog izraza. Jedan od nositelja, pokretača je i Ivan Večenaj. Preobratio je on prototipove i stvorio nove, u tipologiji, mediju svjetla, u proizvoljnosti boje koju je pretvorio u vlastitu maniru. U svakoj kulturi pa tako i hrvatskoj dragocjeno je postojanje takovih pojava, smjelih iskoraka iz matice glavnih struja. Jedna takova posebnost je Ivan Večenaj. Bajkovitošću, poetičnošću, nadasve slobodnim izborom kolora i forme Večenaj proširuje hlebinski krug u unutrašnjem i morfološkom smislu. Već iz njegovih najranijih slika moguće je iščitati tipičnu večenajevsku invenciju – posebnu floralnu morfologiju i specifične odnose unutar pejzaža. To postojanje nove, drugačije ideje i smjele kompozicije predstavljalo je već tada egzistenciju umjetničkog. Tako se vrlo rano Večenaj posve spontano izdvojio iz hlebinskog kruga. Inicirao je genre (žanr) – mrtvu prirodu, sjajne i sigurne kromatike, zanimljivu u sadržajnim odnosima, odabiru detalja i načinu komponiranja slike. Njegova različitost, zapravo posebnost u prikazu životinjskih i ljudskih protagonista okarakterizirana je tipološki, od Grge Gamulina, vrstom likovne burleske. Iako nerijetko zaustavljena bajkovitost prizora u njegovim slikama prelazi granicu ozbiljnog i uzvišenog, nikada nisam doživljavala prizore pretjerano humorističnim. Večenajeva likovna dosjetljivost i određena prizemljenost vječnih tema, mislim pri tome najviše na one biblijske, rasplinula je religioznu dogmu i vjersku sterilnost približivši vlastiti vjerski i humanistički stav, ne skrivajući pri tom vlastitu duboku religioznost, običnom promatraču, puku. Ljudske likove, zapravo karakterizira izrazita animalnost koja je opominjuća više groteskna nego burleskna, što je najbolje vidljivo u prikazima Mojsija. U Večenaja on je žilav, snažan gorštak koji razumije prirodu jer je čvrsto u nju integriran. Ta nerazdvojnost čovjeka i prirode snažno je prisutna u Večenajevom svjetonazoru što iščitavamo iz njegova slikarska ali i literarna djela. I to govori u prilog njegove suvremenosti i aktualnosti i danas kao i sedamdesetih godina kada su nastajale antologijske slike jer mijenjala se tada kolektivna svijest u korist povratka prirodi i ekološke osviještenosti. Najveća tematska novina upravo su bili biblijski i religiozni ciklusi, teme Starog i Novog zavjeta. Novina

u podravskom ali i hrvatskom slikarstvu tada. Inauguracijom tih tema započelo je i Večenajevo manirističko razdoblje postavši tada neizostavnim i jedinstvenim segmentom i svjetske likovne umjetnosti. Razvijao se poseban Večenajevski fantastičan, fantazmagoričan, fabulozni svijet uobličen u snažnoj stilskoj jedinstvenosti, unutrašnjoj ravnoteži i poetičnosti prikaza unatoč dramatičnosti. Kolorit mu dobiva puni zamah, manirističke forme oživljava jasnim, agresivnim bojama proizvoljno, instinktivno, ekspresivno, pretvarajući konvencionalno u smjelo i neuvriježeno. Primat likovne igre, pronalaženje novih likovnih rješenja u mediju boje i oblika ili pak novih motiva ono je što određuje likovno djelo Ivana Večenaja. Iako njemu karakterističnog motiva i tema koje obrađuje velikim ga slikarom i van konteksta naivnog likovnog izraza ne čine navedene kategorije. Potreba da progovori kistom o viđenju svijeta oko sebe čista je likovno - estetska i osjećajna potreba te rezultat moralističkih poticaja. Stalni pomaci u stvaralačkoj kozmogoniji, novi pogledi i svježina koju je donosio omogućili su valorizaciju njegovog djela u kontekstu hrvatske i svjetske likovne umjetnosti. A svojim tematskim no, nadasve morfološkim razvojem izdigao se iz stereotipa da je ruralnost ponajviše ona podravskog seoskog života prikazana kroz naivni likovni izraz naša najvrednija prepoznatljivost te se približio likovnim pojavnostima u kojima vrijedan likovni rukopis pronalazimo i izvan tradicionalnog poimanja folklor. Stoga Večenajevske slikarske bravure možemo sagledati unutar suvremenog likovnog koncepta i ustanoviti da njegovo slikarstvo nije provincijska vrijednost.

Rezimirajmo: Svoju slikarsku individualnost Ivan Večenaj profilirao je u jasan i prepoznatljiv izraz snažnih i sugestivnih stilskih konotacija. U svom slikarskom razvoju zakoračio je i u nove prostore otvarajući nove dimenzije svoga slikarstva produbljujući njegovu izražajnu snagu novim značenjima. Na njegovo slikarstvo osvrtni su se, a čine to i danas eminentna imena likovne teorije i kritike što nesumnjivo potvrđuje njegovu infiltriranost u suvremenu likovnu jezgru. Slikarska materija i način slikanja stopljeni su u jedinstvenu vizualnu činjenicu. Žarka paleta, spontana, proizvoljna gradnja motiva, perspektive i gradnje prostora u funkciji su njegove unutrašnje vizije. Slava prirodi, arhaičnim vrijednostima, jake dramske snage, prisutnog poetskog literarnog elementa podređenog snazi izraza. Čvrsto ukotvljeno u umjetnost 20. stoljeća ovo slikarstvo snažno je moderno, trajno, sugestivno i danas.

* U Goli je 17. svibnja 2010. godine održan stručni skup VEČENAJEVO DJELO, a u povodu 90. obljetnice rođenja Ivana Večenaja (Gola, 18. svibnja 1920.). Od svih izlaganja u prošlom broju Podravskog zbornika 36/2010. objavljeni su radovi autora posvećeni književnom opusu Ivana Večenaja. U ovom broju objavljuje se tekst povjesničarke umjetnosti Sande Stanačev Bajzek. Zahvaljujemo autorici na suradnji i ustupanju teksta za objavu.